

ERNST BLOCH • Umut İlkesi • *CILT 2*

Goethe-Institut'un katkılarıyla yayımlanmıştır.

Das Prinzip Hoffnung

© 1959 Suhrkamp Verlag Frankfurt am Main

İletişim Yayınları 1778 • Politika Dizisi 103

ISBN-13: 978-975-05-1076-2

© 2012 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2012, İstanbul

EDITÖR Derviş Aydın Akkoç

DIZI KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Burag Garen Beşiktaşlıyan

BASKI ve CILT Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ERNST BLOCH

Umut İlkesi

CİLT 2

Das Prinzip Hoffnung

ÇEVİREN Tanıl Bora

ERNST BLOCH 1885'te Yahudi bir küçük memur ailesinin çocuğu olarak Ludwigshafen'de doğdu. Münih'te, fizik ve müzik yan dallarıyla destekleyerek, felsefe doktorası yaptı. "Emperyalist işgal savaşı" olarak gördüğü Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine İsviçre'ye iltica etti. 1920'lerde Berlin'de bulunduğu yıllarda, Marksist tiyatrocu-yazar Brecht'le ve düşünür Benjamin'le yakın ilişkisi vardı. Nazilerin iktidara gelmesi üzerine tekrar ülke dışına çıktı. Son olarak gittiği Prag'ın da Nazi işgaline uğraması arefesinde ABD'ye göç etti. 1949'da, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği himayesinde kurulan Demokratik Almanya Cumhuriyeti'ne taşındı, Leipzig Üniversitesi'nde çalıştı ve bir süre "devlet filozofu" muamelesi gördü. 1956'da Sovyetler Birliği'nin Macaristan'daki liberal-sosyalist rejime müdahalesini eleştirmesi ve derslerinde bu eleştirisi doğrultusunda "özgürlük ideali"ni işlemesi üzerine, zorunlu emekliliğe sevk edildi. 1961'de Batı Almanya'ya geçti ve Tübingen Üniversitesi'nde ders vermeye başladı. 1968 öğrenci hareketine eleştirel ama hararetili bir destek verdi. 1977'de Tübingen'de öldü. Üç bine yakın öğrencinin meşaleli yürüyüşüyle uğurlandı.

Eserleri: *Geist der Utopie* [Ütopyanın Tini], 1918; *Thomas Münzer als Theologe der Revolution* [Devrimin Teologu Olarak Thomas Müntzer], 1921; *Freiheit und Ordnung* [Özgürlük ve Düzen], 1947; *Spuren* [Izler], 1930; *Subjekt - Objekt* [Özne-Nesne], 1949; *Erbschaft dieser Zeit* [Bu Çağın Mirası], 1935; *Avicenna und die aristotelische Linke* [İbn-i Sina ve Aristotelik Sol], 1949; *Das Prinzip Hoffnung* [Umut İlkesi], 1954-1959; *Naturrecht und menschliche Würde* [Doğal Hukuk ve İnsan Onuru], 1961; *Tübinger Einleitung in die Philosophie* [Tübingen Mukaddimesi- Felsefeye Giriş], 1963; *Atheismus im Christentum* [Hıristiyanlıktaki Ateizm], 1968; *Das Materialismusproblem, seine Geschichte und Substanz* [Materyalizm Sorunu, Tarihi ve Özü], 1972; *Experimentum Mundi. Frage, Kategorien des Herausbringens, Praxis* [Dünya Deneyi. Soru, Çıkarmanın Kategorileri, Praxis], 1975.

İletişim Yayınları 2007'de *Umut İlkesi*'nin 1. cildini (çev. Tanıl Bora), 2010'da *Izler*'i (çev. Suzan Geridönmez) yayımlamıştır.

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRMENİN NOTU / TANIL BORA.....	11
38 DAHA İYİ BİR DÜNYAYI RESMEDEN BİNALAR, MİMARİ ÜTOPYALAR	13
I. ESKİ İNŞA SANATININ FİGÜRLERİ / <i>Pencereden bakış</i> 14 • <i>Pompei duvarındaki düşler</i> 15 • <i>Şenlik tezyinatı ve barok sahne inşaatları</i> 16 • <i>Masalda arzu mimarisi</i> 22 • <i>Resimde arzu mimarisi</i> 25 • <i>İnşaat loncaları veya tatbikattaki mimarî ütopya</i> 31 • <i>Mısır veya ölüm kristali ütopyası, Gotik veya yaşam ağacı ütopyası</i> 40 • <i>Eski inşa sanatında rehber mekânların başka ve tekil örnekleri</i> 45	
II. BOŞ MEKÂNIN İNŞASI / <i>Yeni evler ve sahici açıklık</i> 54 • <i>Şehir planları, ideal şehirler ve tekrar sahici berraklık: Bereketin kristale nüfuzu</i> 59	
39 ELDORADO VE EDEN, COĞRAFİ ÜTOPYALAR.....	69
<i>İlk ışıklar</i> 69 • <i>İcat etmek ve keşfetmek: Coğrafi umudun karakteri</i> 70 • <i>Tekrar masallar, Altın Post ve Gral</i> 76 • <i>Phaik adası, feci Atlantik, dünyevî cennetin yeri</i> 81 • <i>St. Brendan'ın deniz yolculuğu, rahip-kral Johannes'in imparatorluğu; Amerikan, Asya cenneti</i> 88 • <i>Kolomb Orinoko deltasında; dünyanın kubbesi</i> 100 • <i>Güney ülkesi ve Thule ütopyası</i> 106 • <i>Başka yıldızlarda daha iyi meskenler; hic Rhodus</i> 111 • <i>Kopernik bağlantısı, Baader'in "merkez dünya"sı</i> 115 • <i>Coğrafyanın ayıklığa doğru uzatma hattı; yeryüzünün zemini, emekle dolayımlanmış</i> 120	

- 40 RESİMDE, OPERADA, ŞİİRDE
TASVİR EDİLEN ARZU MANZARASI..... 125
Hareketli el 126 • Çiçek ve halı 126 • Insandan ölü-doğa 127 •
Gemilerle Kitera'ya 128 • Van Eyck'te, Leonardo'da, Rembrandt'ta
perspektif ve geniş ufuk 130 • Şiirde ölü-doğa, Kitera ve geniş
perspektif: Heinse, Gül romanı, Jean Paul 134 • Estetikte perspektifin
arzu manzarası; maddelerin derinlik ve umut boyutunun ölçüsüne
göre derecesi 141 • Pazar gününden kalanın ressamı, Seurat,
Cézanne, Gauguin; Giotto'nun destan ülkesi 147 • Şiirde destan
ülkesi: Dante'nin Paradiso'sunda semavi gül, Faust'un gökyüzünde
aşkın yüksek dağlar 156 • Şatafat, Opera'da cennet ve oratoryo 164
• Müziğin ruhunun iç mekâna ve sınırsız teması: Kleist'in ideal
manzarası; Sistineli Meryem 173
- 41 SUB SPECIE AETERNITATIS VE SÜREÇTE
ARZU MANZARASI VE BİLGELİK 177
Ölçüyü arayış 177 • Asli maddede ve yasada "Aslolan" 179 • Kant
ve akledilebilir ülke; Platon, Eros ve dünya piramidi 182 • Bruno ve
sonsuz sanat eseri; Spinoza ve kristal olarak dünya 188 • Augustin
ve hedefin tarihi; Leibniz ve aydınlanma süreci olarak dünya 195 •
Nöbetteki kavram veya ödev olarak "Aslolan" 206 • İki istek belirten
önerme: Öğretilebilir erdem, kategorik emir 210 • Anaksimander'in
önermesi veya aynıya kesilen dünya 219 • Derinlikteki hafiflik, ışık-
varlığın neşesi 225
- 42 SEKİZ SAATLİK İŞGÜNÜ,
BARIŞ İÇİNDE DÜNYA,
SERBEST ZAMAN VE ACELESİZLİK 232
Açlığın kamçısı 232 • Burjuvazinin koruganlarından 234 •
Hayırseverlikle dört koldan teskin 238 • Burjuva pasifizmi ve barış
241 • Teknik olgunluk, devlet kapitalizmi ve devlet sosyalizmi; Ekim
Devrimi 245 • Serbest zamanın yanılsamaları: İş için idman 254
• Serbest zamanın baki kalan daha eski biçimleri, bozulmuş ama
ümitsiz de değil: hobi, halk şenliği, amfiteatr 257 • Serbest zamanın
çevresi: Ütopik Buen Retiro ve Pastoral 265 • Vazgeçilmez, ancak yarı
yarıya araştırılmış hedef olarak serbest zaman 271

BEŞİNCİ BÖLÜM

(Kimlik)

İFÂ ÂNININ ARZU İMGELERİ (AHLÂK, MÜZİK, ÖLÜM İMGELERİ, DİN, ŞARK ÜLKESİ DOĞA, EN YÜKSEK İYİ)

- 43 KENDİSİNE KARŞI DÜRÜST OLMADAN 281
- 44 EV VE OKUL GÖSTERİR YOLU..... 282
- 45 KENDİNİN YÖN VERİCİ İMGELERİ,
İNSANA BENZER OLMAK İÇİN 285
- 46 TEHLİKELİ VE MUTLU YAŞAMIN
YOL GÖSTERİCİ LEVHALARI..... 289
*Ne çok şey açık daha 289 • Fazla sıkı giyinmiş 290 • Vahşi, pervasız
av 291 • Fransız mutluluğu ve sevinç 292 • Mutluluk macerası 294*
- 47 İRADE ZAMANLARININ VE TEMÂŞÂNIN,
YALNIZLIĞIN VE DOSTLUĞUN, BİREYİN
VE CEMAATİN YOL GÖSTERİCİ LEVHALARI..... 295
*Düzgün bir insan 295 • Fabius veya mütereddit fail 296 • Sorel,
Makyavel veya eyleme geçecek güç ve feleğin çemberi 298 • Kopuş
sorunu, yol ayırımındaki Herkül, Dionisos-Apollon 305 • Vita activa,
Vita contemplativa veya seçilmiş iyi yanın dünyası 311 • Yalnızlık
ile dostluğun çifte ışığı 317 • Birey ve kolektifin ikili ışığı 326 •
Birazadlık tarafından kurtarılan birey 331*
- 48 GENÇ GOETHE, FERAGAT ETMEYİŞ, ARIEL..... 335
*Tahrip arzusu 335 • Wertherce mutluluk ve acı 336 • Talep,
Prometheus, İlk-Tasso 338 • Yüceliğin yönelimi, Faust gotiği ve
dönüşüm 343 • Ariel ve şair fantezisi 349 • Demonik olan ve kendi
kendini anlatan alegorik-sembolik kapalılık 354 • Yalnız hasreti
bilen: Mignon 358 • Yeteneklerimizin ön duyguları olarak arzular 363*
- 49 SINIRI AŞMANIN YOL GÖSTERİCİ FİGÜRLERİ;
FAUST VE İFÂ ANI İÇİN İDDİALAŞMAK..... 366
*Islak olmayan saman 367 • Lavta çalmak ve bardakları boşaltmak
368 • Don Giovanni, bütün kadınlar ve düğün 371 • Faust,
makrokozmos, Eğleşene, ne güzelsin 380 • Faust, Hegel'in
fenomenolojisi ve hadise 386 • Odysseus Ithaka'da ölmedi, gayri
meskün dünyaya gidiyordu yalnızca 393 • Hamlet, mühürlü irade;
Prospero, sebepsiz sevinç 398*

- 50 SOYUT VE DOLAYLI SINIR İHLALİNİN
YOL GÖSTERİCİ LEVHALARI, DON QUIJOTE
VE FAUST ÖRNEĞİNDE..... 406
Mayalanan irade 406 • Don Quijote'un hazin sureti ve altın illüzyonu
408 • *Akraba şeyler: Antonio karşısında Tasso'nun haklılığı ve*
haksızlığı 426 • Ses katmanında şeytanî-Prometheci olan 429
- 51 MÜZİKTE 'ÖTESİNE GEÇMEK'
VE EN YOĞUN İNSAN DÜNYASI..... 433
Körlerin saadeti 434 • Peri kızı Syrinx 434 • Tuhaf kahraman ve peri
kızı: Symphonie fantastique 436 • İnsanı ifade, müzikten ayıramayan
438 • *Kanon ve yasalar dünyası olarak müzik; küreler âhengi, daha*
insanı kılavuz yıldızlar 448 • Ses ressamlığı, tekrar doğanın eseri,
müziğin yoğunluk ve ahlâkı 460 • İçi boş alan; sonatların ve fûglerin
öznesi 470 • Cenaze marşı, Requiem, ölümün ardından resmi geçit
480 • *Marseillaise ve Fidelio'daki an 485*
- 52 KENDİLİK VE MEZAR LAMBASI
VEYA EN KUVVETLİ GAYRI-ÜTOPYAYA:
ÖLÜME KARŞI UMUT İMGELERİ..... 488
I. GİRİŞ / Ölmekten konuşmamak 489 • *Bu dünyada artık sabahı*
kalmamış gecenin ütopyaları 490
II. ÖLÜM VE ZAFERE DAİR DİNSEL
KONTRPUANLAR / Ölüm hakkında sırf iyi şeyler 495 •
Gölgeler ve Yunan alaca karanlığı 497 • Geri dönüşün onaylanması;
Orfeusçu çember 499 • Ruhun iksirleri ve semaya gnostik seyahat
503 • *Mezarda Mısır seması 510 • İncil'de diriliş ve kıyamet 514*
• *Muhammed'in seması, etin gücü, sihirli bahçe 524 • Saf sükûnet*
semadan kurtuluşu da arar, arzu imgesi Nirvana 527
III. AYDINLANMIŞ VE ROMANTİK ÖTENAZİLER
/ *Kuvvetli zihin olarak serbest zihin 534 • Terse dönmüş ve yeni*
yakılmış meşaleyle delikanlı 535 • Evrende çözümlenmiş, doğaya öldürücü
dönüş 540 • Buzul, toprak ana ve dünya tini 545
IV. BAŞKA SEKÜLERLEŞTİRİLMİŞ KARŞI
HAMLELER, NİHİLİZM, İNSANLIĞIN EVİ / *Hâlâ*
hiçliği boyamak 550 • Ödünç bir imanın dört işareti 551 • Mecazi
ölümsüzlük: eserde 556 • Trajedinin kalemi olarak ölüm 562 •
Sosyalist bilinçte ölüm hiçliğinin kayboluşu 568
V. YAŞAM SEVİNCİ VE HER BİR ŞEYDE
FRAGMAN / *Ölüme araştırma seyahati 574 • Var-Olmama anı;*
ölüme giden dünya dışılık 575

53 DİNSEL SIRRA, ASTRAL MİTOSA,
HURUCA İNSANİ DAHLİN ARTMASI;
ATEİZM VE KRALLIK ÜTOPYASI..... 581

I. GİRİŞ / İyi ellerde 582 • Tekrar delilik, gizli patika 583 • Reis ve büyücü; her dinin kurucuları olur 588 • Dinsel Humanum'da da, huşu uyandırıcı olan 594

II. KURUCULAR, MÜJDELER VE CUR DEUS
HOMO / Yabancı öğretmen: Kadmos 606 • Cezbe halindeki selâmetin şarkısı: Orfeus 606 • Apolloncu tanrıların ve onların maiyetinin şairleri: Homeros ve Hesiod; Romalı devlet tanrıları 608 • Prometheus'a olan çiçek açmamış inanç ve trajik ayin: Aesyklos 617 • Astral mitosun balık-adamı ve ay kâtibi: Oannes, Hermes Trismegitos-Thot 622 • Dünyevi-semavi dengenin ve dünyanın görünmez ritminin (Tao) müjdesi: Konfüçyüs, Laotse 628 • Müjdenin bir parçası olan kurucu: Musa, onun huruç tanrısı 639 • Musa veya dinde ütopyanın, ütopyada dinin bilinci 645 • Savaşçının kendini adayışı, yıldızların ışığıyla karışık: Zerdüş, Mani 653 • Akozmos'la sınırlı, Nirvana'yla bağlantılı, selâmete erdiren kendini adayışı: Buda 662 • Musa'nın ve Huruç'un ruhunu taşıyan, onun müjdesiyle örtüşen kurucular: İsa, Kıyamet, Krallık 669 • İsa ve Baba; halaskâr olarak cennetteki yılan; üç dilek gizemleri: yeniden diriliş, semaya seyahat, geri dönüş 681 • Fanatizm ve Allahın iradesine teslimiyet: Muhammed 692

II. SAHİCİ DÜNYA-DİŞİLİK OLARAK
YERYÜZÜNÜN ÇEKİRDEĞİ / Mevcut bulunmayan 'Ne İçin?'in yolu 696 • Değiştirilemez ve değiştirilebilir kader veya Cassandra ve İşaya 698 • Bilinmeyen insanın ütöpik olarak tözselleştirilen ideali olarak tanrı; Feuerbach, tekrar Cur deus homo 702 • Ateizme rücu; tanrının içinde tahayyül edildiği ve ütopyalastırıldığı mekân meselesi 711 • Dinsel açıdan 'Eğleş hele': Mistisizmde Anında'nın birliği 720 • Mucize ve mucizevi olan; Nike'nin ayağını bastığı nokta olarak an 726

54 ARZUNUN NİHAİ İÇERİĞİ
VE EN YÜKSEK İYİ..... 736

Güdü ve gıda 736 • Üç dilek ve en iyisi 737 • En yüksek iyunin çeşitlemeleri olarak değer imgeleri; Cicero ve filozoflar 740 • 'Eğleş hele' ve en yüksek iyi, dünya sürecinde bir yön gösterici imge sorunu 747 • Yeniden itki ve gıda veya öznellik, malların, değerlerin ve en yüksek iyunin nesnellığı 751 • En yüksek iyiyle alakalı salınma ve katılık (akşam rüzgârı, Buda heykeli, krallık figürü) 761 • Niteliklerin sayısı ve şifresi; doğada en yüksek iyunin anlamı 777

55	KARL MARX VE İNSANLIK; UMUDUN MADDESİ	785
	<i>Doğru mimar 785 • “İnsanı aşağılanmış, kleleştirilmış, terk edilmiş, aşağılık bir varlık haline getiren bütün koşulları alaşağı etmek” 786 • Sekülerleřme ve ayakları üzerine oturtma kuvveti 791 • İleriye dönük dş, ayıklık, şevk ve bunların birliği 798 • Kesinlik, tamamlanmamış dünya, vatan 804</i>	

ÇEVİRMENİN NOTU

Umut İlkesi'nin özgün metninde dipnot yoktur. Kitaptaki bütün dipnotlar, İngilizce çevirideki (*The Principle of Hope*, çevirenler Neville Plaice, Stephen Plaice ve Paul Knight, MIT Press, Cambridge-Massachusetts 1995) notlardan da yararlanılarak çevirmen tarafından konmuştur.

Köşeli parantez içine alınan ifadeler de çevirmenindir.

Eski ve Yeni Ahit metinleri, *Kitabı Mukaddes Şirketi*'nin yayımladığı *Kitabı Mukaddes*'in İstanbul 1991 basımından aktarılmıştır. Kuran'dan aktarılan metinler Salih Akdemir'in *Son Çağrı Kur'an* çevirisindedir (Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2004).

Müzik terimleriyle ilgili katkısı için Eser Öykü Dede'ye, Eski Yunancalar için Nilgün Toker'e, esrarengiz bazı kelimeleri çözmekteki yardımı için Hasan Fehmi Nemli'ye teşekkür ederim. Deriş Aydın Akkoç'a titiz okuması için özel teşekkür borçluyum.

TANIL BORA

DAHA İYİ BİR DÜNYAYI RESMEDEN BİNALAR, MİMARÎ ÜTOPYALAR

“Bir bina aynı anda hem faydalı hem kalıcı hem güzel olmalıdır.”

– Vitruv¹

“Peter Kilisesi’nin içinden geçerek başlattı şövalye, ölümsüzlükten geçen güzel koşusunu. Tıpkı dünya-binası gibi, içinde ilerledikçe genişleyeceğinin ve uzaklaşacağına bilinciyle attı ayağını sihirli kiliseye. En nihayet ana sunağın ve onun yüz lambasının karşısındaydı – ne muazzam sükûnetti o! Üzerinde, dört iç kulenin başında huzura ermiş kubbenin göksel kemeri, çevresinde üzeri kubbelerle kaplı şehir, kiliselere mesken olan. – Panteon’a girdiler; o anda kutsal, yalın, serbest bir dünya-binası yukarılara uzanan göksel kemerleriyle kuşattı onları: semavî sesler için bir Odeum, dünya içinde bir dünya.”

– Jean Paul, *Titan*

1 Antik çağın mimarî teorisyeni.

“Mimarî, plastiğin anorganik olana geri dönüşünden başka bir şey olmadığından, barındırdığı geometrik düzenliliğin de, ancak daha yüksek aşamalarda ilga edilecek olan hakkını iddia etmesi gerekir.”

– Schelling, *Sanat Felsefesi*

“Urbs Jerusalem beata / Dicta pacis visio / Quae construitur in coelis / Vivis ex lapidibus.”²

– Ortaçağ Başlarından Bir Mars

I. ESKİ İNŞA SANATININ FİGÜRLERİ

Pencereden bakış

Her yere hemen ayağını atacak değil insan. Tasarlanmış bir merdiven, usulca plana işlenmiş, ne güzel görünür. Planların ve kroki-kilerin kendine mahsus cazibesine hep değinilmiştir. Buraya çizilenlerin çoğu, inşaatı biten eve girer girmesine ama kâğıt üzerindeki yaratık, o narin uzanışıyla, başka bir şeydir. Çizilmiş iç mekânlar benzeri bir tazelikte, bir parça da aldatıcı görünürler. Hatta sahici odalar bile; pencereden bakıldıkları veya bir paravanla ayrıldıkları zaman. Kim istemezdi bu soylu soylu kabaran koltuklarda dinlenmeyi, akşamın çöktüğü odada, dostça şuraya yerleşivermiş lambanın altında. Bu sükûn hep bizim olsun isteriz, tüm mekân mutluluğu anlatıyordur. Oysa mutluluk dışardan bakıştadır sadece, mekânın sakinleriye olsa olsa rahatsızlık verir o mutluluğa. Demek cazibe dolu plan, bir bedene bürünmüş olsa bile, burada da yaşamaya devam eder; tasarımın aldatıcı tazeliği, içine adım atılmamış mekânda yaşamayı sürdürür. Mümkün mutluluklarına gark olmuş genç çiftin çizim üzerinde tadına vardıkları düş evinde, tazelik tümüyle iğvâ edicidir. Tasarımın küçültülmüş ölçekte tümüyle duyusallaştırılması demek olan maket de benzer hisler verir. Zira maket de, evin çocukluğu olarak, sonradan, sahici inşaatı her zaman o biçimiyle gerçekleşmeyen bir güzellik vaad eder. Buralarda hep bir Ta Başında'lık vardır,

2 Kutsanmış şehir Kudüs/ Barışın çehresi denen./Gökyüzünde kurulu/Canlı taşlarla yapılmış.

sonra büyüyenden ve onun ereğinden daha güzel görünen. Tasarım, evle ilgili düşü alıkoyar; pencereden bakış onu çerçeveler, maket ise telefoto gibi durur. Bir koruyucu tabaka vardır, her ne kadar şeffaf olsa da, el atmaya veya içine girmeye izin vermeyen. Bundandır, camın arkasında her şeyin daha iyi, daha rahat yan yana oturur görünmesi.